

VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ V ČR SE ZAMĚŘENÍM NA PŘÍPRAVNÉ TŘÍDY A ROMSKÉ PEDAGOGICKÉ ASISTENTY

Eva Šotolová

Anotace: Řešení školní neúspěšnosti romských žáků je jeden z prvořadých úkolů, kterým se MŠMT ČR zabývá. Zřizování přípravných tříd a začleňování romských pedagogických asistentů do vzdělávacího procesu přispívá k úspěšnějšímu absolvování základních škol žáků jazykově a sociokulturně znevýhodněných. První přípravná třída byla zřízena ve školním roce 1992/93. V témže období se začali v našem školství uplatňovat první romští asistenti. Odstranění školní neúspěšnosti žáků z minoritních skupin je základním předpokladem profesního uplatnění.

Klíčová slova: přípravné třídy, romští pedagogičtí asistenti, jazyková bariéra, sociokulturní znevýhodnění, kurzy pro romské asistenty, náplň práce asistenta učitele – vychovatele, interkulturní výchova.

Ze zkušeností pedagogů a z výsledků psychologických vyšetření školní zralosti vidíme, že handicap romských dětí, které přicházejí do prvního ročníku ZŠ, se netýká pouze oblasti jazykové, ale také sociální, kulturně-společenské a pohybové.

Velké procento dětí v současnosti vůbec nenavštěvuje předškolní zařízení a současná situace romských rodin tento nedostatek ještě umocňuje, protože všechny tyto činnosti jsou spojeny s nezanedbatelnými finančními náklady. Odklad školní docházky zde situaci prakticky neřeší, ale spíše zhoršuje. Dítě zůstává i nadále doma, v prostředí, které je pro přípravu na školní docházku někdy velmi málo podnětné. Dominantním problémem výchovy a vzdělávání romských žáků zůstává jazyková příprava. Výuka v romském jazyce není realizována. Na jedné straně to mnozí romští rodiče ani nepožadují, na straně druhé v současné době ani nemáme kvalifikované učitele, kteří by ovládali romský jazyk natolik, aby v něm mohla

probíhat výuka. Proto nám na prvním místě zůstává úkol zkvalitňování výuky českého jazyka, abychom mohli překonat jazykovou i sociální bariéru. Základním předpokladem k dosažení pozitivních výsledků ve výchově a vzdělání romských dětí je dorozumění se a pochopení psychických zvláštností dítěte, které se na učitele dívá jako na ideální obraz člověka.

Jedním z řešení problematiky vzdělávání romských dětí je zřizování přípravných tříd, kde se děti adaptují na nové prostředí a školní režim. Toto řešení vyplynulo z usnesení vlády ČR č. 210 ze dne 28. dubna 1993 k situační zprávě o problematice romské komunity. Vláda uložila MŠMT ČR realizovat opatření směřující k odstranění jazykového handicapu romských dětí, který je jednou z hlavních příčin neuspokojivých výsledků jejich vzdělávání.

Přípravné třídy se nemají zaměřovat pouze na osvojení českého jazyka, ale jejich úkolem je také rozvíjet jazyk, kulturu a tradice Romů vůbec. Přípravné ročníky mají být

zřizovány při mateřských nebo základních školách jako tzv. přípravné třídy, v nichž by si romské děti osvojily rozmanitými hravými formami český jazyk v rozsahu nezbytném pro výuku v běžných třídách základní školy a získaly by i základní dovednosti a návyky.

Ve školním roce 1993/94 se MŠMT ČR rozhodlo experimentálním způsobem ověřit v různých okresech efektivitu připravovaného opatření na vzorku dvaceti pěti až třiceti tříd s deseti až patnácti žáky. Došlo k závěrům, že je možné podle místních podmínek a konkrétní situace přijímat některá z následujících opatření:

- zakládat přípravné třídy, které by romským žákům umožnily zvládnout jazykový handicap a získat některé základní sociální dovednosti;
- zřizovat od prvních ročníků málopočetné vyrovnávací třídy;
- začlenit romské děti do zájmových kroužků (hudebních, tanečních, pohybových, dramatických), aby děti zažily pocit úspěšnosti, který pozitivně působí na jejich vztah ke škole;
- vytvářet ve škole multikulturní prostředí tak, aby byly pozitivně zohledněny zvláštnosti dětí odlišného kulturního a národnostního původu;
- zvýšit profesní připravenost pedagogů, neboť musí být schopni a ochotni přijmout odpovědnost za každé dítě bez rozdílu sociálního a etnického původu.

Na základě pokusného ověřování přípravných tříd pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, které probíhalo od 1. 9. 1997 do 30. 6. 2000, umožňuje MŠMT ČR pokračovat ve zřizování přípravných tříd.

Podle metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR ke zřizování přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním a k ustanovení funkce vychovatele – asistenta učitele mohly být tyto

třídy počínaje školním rokem 2000/2001 zřizovány za těchto podmínek:

- Za děti se sociálním znevýhodněním se považují děti z rodinného prostředí s nízkým sociálně-ekonomickým postavením, ohrožené sociálně-patologickými jevy, azylanti a účastníci řízení o udělení azylu na území České republiky podle zvláštního zákona (například zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR).
- Přípravnou třídu může zřídit ředitel základní školy, mateřské školy, výjimečně speciální školy se souhlasem zřizovatele a orgánu kraje v přenesené působnosti od 1. ledna 2001.
- Přípravná třída může být zřízena při počtu nejméně deset a nejvíce patnáct žáků. Výjimky z minimálního i maximálního počtu žáků schvaluje od 1. 1. 2001 zřizovatel a orgán kraje v přenesené působnosti. V případě, že počet docházejících dětí klesne pod sedm, přípravná třída se ruší.
- Do přípravné třídy jsou zařazovány děti, kterým byl udělen odklad povinné školní docházky a u kterých je předpoklad, že toto zařazení vyrovná jejich vývoj. Do přípravné třídy jsou zařazeny výjimečně děti pětileté.
- Příprava na plnění povinné školní docházky se řídí metodickým materiálem Přípravná třída – výchovný a vzdělávací program pro děti ze znevýhodňujícího sociokulturního prostředí.
- V přípravné třídě pracuje s dětmi učitel příslušné školy.
- Ředitel školy určí učitele, který zpravídla pro každé dítě vypracuje individuální vzdělávací program. Při jeho vypracování postupuje obdobně jako při zpracování individuálního vzdělávacího programu pro děti se zdravotním postižením (Metodický pokyn MŠMT, č. j. 25 484/2000–22).

Romský pedagogický asistent

V souvislosti s vládním usnesením č. 686 z 29. října 1998 nazvaným Zpráva o situaci romské komunity v ČR a současná situace v romské komunitě bylo potřebné provést úpravu tzv. Statutu pokusného ověřování přípravných tříd. Touto úpravou je dána možnost Romům, aby se mohli sami zapojit do pomoci při překonávání komunikačních, adaptačních a dalších překážek v průběhu školní docházky romských dětí.

Ve školách a školských zařízeních, ve kterých se zúčastňuje vyučování větší počet žáků se sociálním znevýhodněním, může ředitel školy ustanovit funkci vychovatele – asistenta učitele (dále jen asistent, resp. romský asistent).

O souhlas s ustanovením funkce asistenta požádá ředitel školy od 1. 1. 2001 orgán kraje v přenesené působnosti. V žádosti uvede:

- název a adresu školy, počet žáků a tříd celkem,
- počet žáků ze znevýhodňujícího sociokulturního prostředí,
- jméno a příjmení, datum narození, rodné číslo a dosažené vzdělání asistenta,
- zařazení asistenta do platové třídy dle stávajících platových předpisů.

Asistent musí splňovat následující podmínky:

- být starší osmnácti let,
- mít minimálně dokončené základní vzdělání,
- být trestně bezúhonný,
- absolvovat čtyřicet následových hodin a úspěšně absolvovat akreditovaný kurz pedagogického minima v délce deset dní (osmdesát výukových hodin).

Akreditovaný kurz pedagogického minima realizuje již několik let obecně prospěš-

ná společnost HUMANITAS-PROFES. Jeho cílem je získání základní orientace v pedagogické a psychologické problematice a osvojení základních komunikačních dovedností.

Asistent je přijímán podle platných předpisů o přijímání pracovníků ve školství.

Způsobilost asistenta pro tuto činnost ověří ředitel školy v průběhu zkušební doby.

Za práci asistenta zodpovídá ředitel příslušné školy.

Náplň práce asistenta sestavuje ředitel školy po dohodě s asistentem. Hlavními činnostmi jsou:

- pomoc žákům při aklimatizaci na školní prostředí,
- pomoc pedagogům školy při vlastní výchovné činnosti při komunikaci se žáky,
- spolupráce s rodiči žáků,
- spolupráce s romskou, popřípadě jinou komunitou v místě školy.

Míru výchovné práce tvoří:

- a) přímá výchovná práce se žáky v rozsahu 20–28 vyučovacích hodin týdně podle provozu a potřeb školy,
- b) příprava a práce bezprostředně související s přímou výchovnou činností.

Zpracováno dle Metodického pokynu MŠMT ČR ke zřízení přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním a k ustanovení funkce vychovatele – asistenta učitele, č. j. 25 484/2000–22).

Uplatnění romských asistentů je v současné době velmi různorodé. Někteří pedagogové organizují výuku tak, aby asistenta využili pro skutečnou partnerskou spolupráci. Začínajícím asistentům věnují hodně času a na jejich funkci je systematicky připravují. V současné době jsou v ČR základní školy, kde pracují tři asistenti i více a výsledky jejich práce lze velice pozitivně hodnotit. Na některých školách je přílišná fluktuace romských asistentů. Tuto funkci v současné době nevykonávají pouze ženy, ale v menší míře i muži.

Na základě šetření dotazníkovou metodou určenou pro pedagogy, na jejichž školách romští asistenti pracují, jsme zjišťovali, jakou úlohu přikládají své funkci vychovatele – romského asistenta učitele. Pedagogičtí pracovníci si uvědomují, že větší část dětí romského etnika pochází ze sociokulturně znevýhodněných rodin.

76 % dotazovaných se domnívá, že romský asistent může částečně pomoci při řešení vzdělávání romských dětí.

Pro 45 % dotazovaných je romský asistent partnerem při realizaci multikulturní výchovy.

Při spolupráci s romskou rodinou naváže romský asistent podle 65 % dotazovaných lepší kontakt než učitel sám. S rodinou by podle 85 % respondentů měl být v přátelském vztahu a neměl by jednat úředně.

Přínos asistenta dotazovaní vidí mimo jiné ve zlepšení komunikace školy s romskými rodinami.

V požadavku na vzdělání je o potřebě středoškolského vzdělání přesvědčeno 52 % pedagogů. Učitelé kladou důraz na osobnostní kvality asistenta i na to, jak samostatně uplatňuje poznatky, které získal v rámci seminářů a kurzů pro romské asistenty.

38 % dotazovaných hodnotí svého asistenta jako velmi aktivního, 58 % respondentů musí asistentovi více pomáhat a usměrňovat ho v práci. Pouze 4 % pedagogů se domnívají, že funkce romského asistenta je zbytečná.

Průzkum byl realizován v roce 2001 v lokalitě se zvýšenou koncentrací romské národnosti menšiny.

Z názorů romských asistentů vyplývá, že si toto zaměstnání zvolili proto, že rádi pracují s dětmi. Jejich problémy jsou jim blízké. S romskými rodinami jsou v úzkém kontaktu, s některými se domluví bez problémů, s jinými je komunikace obtížnější.

Domnívají se, že jejich práce není v žádném případě zbytečná, vnímají ji jako „most mezi českým učitelem, romským žákem a jeho rodinou“.

„My, romští asistenti, působíme jako můstek mezi rodinou a školou. Po nás nastoupí do škol kvalifikovaní romští učitelé. My jsme první vlašťovky. Kdybych si myslel, že jsem zbytečný, našel bych si jinou práci. My jsme sice nevzdělání, ale snažíme se. Teprve budoucnost ukáže smysl naší práce a výsledky komunikace mezi námi, našimi žáky a jejich rodiči...“

Takto charakterizoval práci romských asistentů Jozef Cicko, romský asistent ze zvláštní školy v Chomutově na 13. setkání Hnutí R (Hnutí spolupracujících škol R).

U dotazovaných asistentů 21 % spolupracuje s učiteli jako s rovnocennými partnery, 79 % učitelů nezaujalo zatím vyhraněný postoj.

S vedením školy nemá problémy většina dotazovaných, 75 % se setkává s velkým porozuměním i ochotou pomoci.

Pozitivně je hodnoceno setkání romských asistentů, na kterých se předávají zkušenosti. Většina romských asistentů absolvovala akreditovaný kurz pedagogického minima. 79 % dotazovaných pracuje s dětmi na obou stupních základní školy, 21 % pracuje pouze na 1. stupni základní školy. Většina asistentů je zapojena do zájmové činnosti školy.

Průzkum byl realizován u asistentů pracujících na základních školách.

Přítomnost romských asistentů na škole je důležitá pro minoritní i majoritní společnost, přispívá k vzájemnému poznání.

14.–18. května 1999 se v Sofii konalo mezinárodní setkání pedagogických asistentů. Uskutečnilo se v rámci Středoevropského romského vzdělávacího programu (CEREP). Cílem programu CEREP je vytvoření rovnocenného přístupu ke vzdělávání

---

romských dětí ve střední Evropě, jejich integrace do vyučovacího procesu, podpora tolerance a respekt k právům menšin, příprava zpráv pro regionální vlády, vzdělávací instituce, neziskové organizace a další instituce. Cílem je institucionalizace multikulturního vzdělávání, založeného na rovnocenných příležitostech.

Literatura:

Metodický pokyn MŠMT ČR ke zřizování přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním a k ustanovení funkce vychovatele – asistenta učitele č.j. 25484/2000-22.

ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha : Grada Publishing, 2001.

Z JINÝCH ČASOPISŮ

Komenský, roč. 127, 2002/2003, č. 1, září 2002. ISSN 0323-0449.

Redakce časopisu *Komenský* se rozhodla učinit v novém, již 127. ročníku periodika řadu zajímavých změn. Nová je grafická úprava časopisu, nový je i zamýšlený počet čísel vydávaných za rok (pět), konečně obměnu doznala i struktura časopisu. Za pozornost nyní také stojí snaha zdůrazňovat jedno hlavní téma v každém čísle. V prvním stávajícího ročníku je hlavním tématem Otevřenost. Přímou se k němu vztahují zejména příspěvky Tomáše Janíka (Otevřené vyučování) a Tomáše Janíka a Hany Stojaníkové (Reportáž z otevřené školy), nepřímo i některé další texty.

Přejme časopisu *Komenský*, aby se uvedené i dále zamýšlené změny setkaly s příznivým ohlasem u hlavní cílové skupiny – učitelů základních škol.

SKALKOVÁ, J. Problém osmiletých gymnázií : Historické a teoretické souvislosti. *Pedagogická orientace*, 2002, č. 2, s. 26–43. ISSN 1211-4669.

Přední česká autorka reaguje ve své studii na dnešní diskuse o osmiletých gymnáziích a snaží se „podpořit jejich věcnou a odbornou stránku“. Činí tak nejdříve připomínkou historických fakt vývoje gymnázií, změny sociální funkce nižších gymnázií a změny jejich vztahů ke školám měšťanským před druhou světovou válkou. Přináší dále výsledky výzkumů v oblasti inteligence, schopností, talentů, nadání - těch, které se rozvíjely po druhé světové válce. Určité informační vakuum, absenci znalostí vlastní tradice, vývoje vědeckého poznání v zahraničí posledních dekád i dnešních vývojových tendencí v rozvinutém světě považuje autorka za jednu z příčin, proč řada účastníků dnešních diskusí neprojevuje porozumění idejím návrhu „Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice“.

Celkově je text poučným příspěvkem usilujícím o orientaci promyšlení koncepce nižšího sekundárního školství na moderní vývojové tendence v rámci učící se společnosti. Bylo by škoda, kdyby zůstal dostupný jen užší pedagogické veřejnosti.

(mp)